

УДК 378.14

Б. Р. ГОЛОВЕШКО

аспірант

Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З АДМІНІСТРАТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

У статті проаналізовано результати педагогічного експерименту, який показав суттєве збільшення рівня сформованості кожного з компонентів лідерських якостей у студентів експериментальної групи порівняно з контрольною, що дозволило зробити висновок про ефективність розроблених педагогічних умов та доцільність їх впровадження у процес професійної підготовки майбутніх фахівців з адміністративного менеджменту у вищих навчальних закладах України.

Ключові слова: лідерські якості, педагогічні умови, педагогічний експеримент, майбутні фахівці з адміністративного менеджменту.

Важливою проблемою теорії та методики професійної освіти є удосконалення професійної підготовки майбутніх менеджерів, зокрема розвиток їх лідерського потенціалу у процесі освіти. Менеджер-лідер – це людина, яка особливо ефективно здатна здійснювати управлінську діяльність, адже її вплив на підлеглих пов’язаний не тільки з посадовими повноваженнями, але й з психологічними чинниками.

В системі технологій управління людськими ресурсами суттєву роль відіграє тема лідерства. Саме цінністю теми лідерства для економічної успішності конкретної організації та держави в цілому можна пояснити посилену увагу наукової спільноти до цієї проблеми. За останні десятиріччя була розроблена значна кількість теорій, підходів та гіпотез, що ставлять собі на меті розкриття та пояснення цього феномену.

Проблемі розвитку лідерських якостей в різноманітних сферах професійної діяльності присвятили свої роботи Д. В. Алфімов, К. О. Вороніна, Т. В. Гура, С. А. Калашнікова, В. С. Локшин, С. О. Пермінова, О. С. Пономарьов, О. Г. Романовський тощо [1–7 та ін.]. Проте не достатньо дослідженою лишається проблема формування лідерських якостей у майбутніх фахівців з адміністративного менеджменту у процесі їх професійної підготовки у вищих навчальних закладах України.

Тому *метою статті* і є аналіз результатів педагогічного експерименту формування лідерських якостей у майбутніх фахівців з адміністративного менеджменту.

Педагогічний експеримент формування лідерських якостей у майбутніх фахівців з адміністративного менеджменту проходив у природних умовах навчально-виховного процесу Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут” та Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова. В експерименті

взяли участь 212 студентів спеціальностей “Адміністративний менеджмент” та “Менеджмент організацій і адміністрування”.

На початку експерименту рівень сформованості лідерських якостей в контрольній та експериментальній групі був приблизно однаковим. Формувальний етап експерименту передбачав впровадження у навчання експериментальної групи спеціально розроблених педагогічних умов: мотиваційно-ціннісне спрямування майбутнього фахівця з адміністративного менеджменту на успішну професійну діяльність; забезпечення засвоєння майбутнім фахівцем з адміністративного менеджменту системи практично-орієнтованих, інтегрованих знань про феномен лідерства; особистісно-орієнтоване навчання, спрямоване на формування у майбутнього фахівця з адміністративного менеджменту прикладних лідерських умінь; формування сукупності інтегрованих знань, умінь та навичок спрямованих на розвиток емоційного інтелекту у майбутнього фахівця з адміністративного менеджменту.

Аналіз результатів експериментальної роботи з впровадження педагогічних умов формування лідерських якостей передбачав діагностику сформованості у випробуваних мотиваційно-ціннісного, інтегрувально-діяльнісного, спрямувально-діяльнісного та емоційно-рефлексійного компонентів лідерських якостей. Після проведення формувального етапу експерименту – на контрольному етапі – здійснювалось порівняння рівня сформованості лідерських якостей у студентів експериментальної і контрольної груп.

Рівень сформованості мотиваційно-ціннісного компоненту було встановлено відповідно до таких показників: потреба в досягненні мети, мотивація досягнення успіху та визначення ієрархії домінуючої сфери життєдіяльності.

Для визначення рівня прояву потреби в досягненні мети була використана методика “Потреба в досягненні мети” Ю. М. Орлова. Визначення мотивації досягнення успіху здійснювалось за допомогою “Методики діагностування мотивації на досягнення успіху” Т. Елерса. Психодіагностика ієрархії домінуючої сфери життєдіяльності здійснювалась шляхом використання методики “Опитувальник термінальних цінностей” І. Г. Сеніна.

Результати порівняння рівня сформованості мотиваційно-ціннісного компоненту у контрольній та експериментальній групі після формувального етапу експерименту наведено у табл. 1.

Аналіз результатів експериментальної роботи засвідчив суттєве збільшення високого рівня сформованості потреби у досягненні мети у студентів експериментальної групи (в 3,5 рази). Також, заслуговує на увагу суттєве зменшення студентів із низьким рівнем сформованості потреби у досягненні мети в експериментальній групі, зокрема, кількість студентів зменшилась приблизно в 5 разів (з 25 до 5 відсотків). Таким чином, реалізація педагогічних умов призвела до концентрації основної частки студентів в групі з високим та середнім рівнем сформованості, залишивши лише 5 відсотків майбутніх фахівців з адміністративного менеджменту у групі з низькою потребою в досягненні мети. Натомість у контрольній групі основна маса студентів залишається з середнім рівнем сформованості, а 20% студентів з низьким.

Таблиця 1

Рівень сформованості мотиваційного-ціннісного компоненту лідерських якостей на контрольному етапі експерименту

Рівень сформованості	Експериментальна група		Контрольна група		Значення ф-критерію Фішера	Статистична похибка, р
	К-ть осіб	%	К-ть осіб	%		
Потреба в досягненні мети						
Високий	47	38,84	9	9,89	5,081	$p \leq 0,01$
Середній	68	56,20	64	70,33	2,119	$p \leq 0,05$
Низький	6	4,96	18	19,78	3,394	$p \leq 0,01$
Мотивації на досягнення успіху						
Високий	36	29,75	13	14,29	2,731	$p \leq 0,05$
Середній	78	64,46	53	58,24	0,845	-
Низький	7	5,79	25	27,47	4,454	$p \leq 0,01$
Ієрархія домінуючої сфери життєдіяльності						
Високий	70	57,85	21	23,08	5,232	$p \leq 0,01$
Середній	43	35,54	63	69,23	4,958	$p \leq 0,01$
Низький	8	6,61	7	7,69	0,826	-

Високий рівень прояву мотивації на досягнення успіху в експериментальній групі під час проведення формувального етапу експерименту збільшився майже у два рази: з 16 до 30%. Реалізація педагогічних умов призвела до концентрації основної частки студентів у групі з високим та середнім рівнем сформованості мотивації на досягнення успіху, залишивши лише 6% випробуваних у групі з низьким рівнем сформованості за означеним критерієм.

На нашу думку, факт значного зменшення студентів із низькою потребою в досягненні мети та з низькою мотивацією на досягнення успіху відіграє більш важливу роль у процесі формування лідерських якостей у майбутніх фахівців з адміністративного менеджменту, ніж факт збільшення студентів із високим рівнем сформованості зазначеної мотивації. Такий висновок ми робимо виходячи із того, що сутність феномену лідерства практично унеможлиблює сталий прояв лідерської позиції особою, що має низький рівень потреби в досягненні мети та мотивації на досягнення успіху.

Кількості випробуваних з високим рівнем сформованості ієрархічної структури домінуючої сфери життєдіяльності в аспекті направленості їх на успішну професійну діяльність збільшилась більш ніж у тричі: з 18% до 58%. Натомість у групі із низьким рівнем зміни відбулися незначні: лише з 9% до 7% зменшилась кількість таких студентів в експериментальній групі.

Рівень сформованості інтегративно-діяльнісного компоненту було встановлено за такими показниками як організаторські та комунікативні здібності. Для визначення рівня сформованості цих здібностей використовувалась методика виявлення "Комунікативних і організаторських схильностей (КОС-2)" та метод бесіди із майбутніми фахівцями з адміністративного менеджменту. Також, для діагностування організаторських здібнос-

тей використовувався метод спостереження під час виконання вправи “Керуючий груповим обговоренням”, а для комунікативних – спостереження під час проведення дискусійних обговорень в навчальній групі.

Результати порівняння рівня сформованості інтегровально-діяльнісного компоненту лідерських якостей у експериментальній та контрольній групі на контрольному етапі експерименту дослідження показано у табл. 2.

Реалізація вищезазначених педагогічних умов, на відміну від традиційних методик, сприяла формуванню високого рівня організаторських здібностей у більшій частині випробуваних, а саме: 61% випробуваних з високим рівнем в експериментальній групі проти 37% у контрольній.

Таблиця 2

Рівень сформованості інтегровально-діяльнісного компоненту лідерських якостей на контрольному етапі експерименту

Рівень сформованості	Експериментальна група		Контрольна група		Значення ф-критерію Фішера	Статистична похибка, р
	К-ть осіб	%	К-ть осіб	%		
Організаторські здібності						
Високий	74	61,16	34	37,36	3,466	$p \leq 0,01$
Середній	47	38,84	57	62,64	3,466	$p \leq 0,01$
Низький	0	0,00	0	0,00	-	-
Комунікативні здібності						
Високий	85	70,25	42	46,15	3,546	$p \leq 0,01$
Середній	29	23,97	35	38,46	2,27	$p \leq 0,05$
Низький	7	5,79	14	15,38	2,313	$p \leq 0,05$

Кількість випробуваних із низьким рівнем сформованості комунікативних здібностей в експериментальній групі знизилась більше, ніж у 6 разів, а у контрольній більше, ніж у 2 рази. Також, ми спостерігаємо значну позитивну динаміку у кількості випробуваних із середнім рівнем в контрольній групі, де їх побільшало з 24% до 39%. Проте, реалізація вищезгаданих педагогічних умов, сприяла значній позитивній динаміці у рівні сформованості саме високого рівня комунікативних здібностей в експериментальній групі, зокрема, кількість випробуваних з високим рівнем збільшилась з 39% до 70%.

Рівень сформованості спрямовально-діяльнісного компоненту було встановлено за такими показниками як здібності з цілепокладання, планування та прийняття рішень. Для визначення рівня сформованості цих показників використовувались: методика “Стиль саморегуляції поведінки; метод бесіди; метод спостереження під час виконання вправи за технікою “Групового рішення проблем”, метод спостереження під час виконання вправи “Гармонізація цілей” у вигляді мозкового штурму.

Результати порівняння рівнів сформованості спрямовально-діяльнісного компоненту лідерських якостей у експериментальній та контрольній групі на контрольному етапі експерименту показано у табл. 3.

Таблиця 3

Рівень сформованості спрямувально-діяльнісного компоненту лідерських якостей на контрольному етапі експерименту

Рівень сформованості	Експериментальна група		Контрольна група		Значення ф-критерію Фішера	Статистична похибка, р
	К-ть осіб	%	К-ть осіб	%		
Здібності з цілепокладання						
Високий	57	47,11	26	28,57	2,767	$p \leq 0,01$
Середній	64	52,89	56	61,54	1,254	-
Низький	0	0,00	9	9,89	3,322	$p \leq 0,01$
Здібності з планування						
Високий	81	66,94	26	28,57	5,672	$p \leq 0,01$
Середній	40	33,06	65	71,43	5,672	$p \leq 0,01$
Низький	0	0,00	0	0,00	-	-
Здібності з прийняття рішень						
Високий	77	63,64	25	27,47	5,347	$p \leq 0,01$
Середній	36	29,75	49	53,85	3,546	$p \leq 0,01$
Низький	8	6,61	17	18,68	2,695	$p \leq 0,01$

В експериментальній групі збільшилось більше, ніж у 2 рази кількість випробуваних, що мають високий рівень здібностей з цілепокладання: з 22% до 47%. Результати у контрольній групі суттєво гірші.

Також, представлені в таблиці результати аналізу засвідчують наявність позитивної динаміки в експериментальній та контрольній групі за таким показником як розвиток здібностей з планування. Треба відзначити, що традиційні методи навчання залишили основну частку випробуваних з середнім рівнем (71% випробуваних) і забезпечила зростання більш, ніж у два рази кількості випробуваних з високим рівнем за цим показником, а саме: з 12% до 29%. Натомість реалізація педагогічних умов забезпечила в експериментальній групі концентрацію основної частки випробуваних у групі із високим рівнем сформованості здібностей з планування, а саме: 67% студентів.

Дослідження результатів формування здібностей з прийняття рішень в рамках спрямувально-діяльнісного компоненту дає нам можливість зробити висновок про суттєве зменшення в експериментальній групі кількості студентів як з низьким рівнем сформованості (з 19% до 7%), так і з середнім (з 57% до 29%). Натомість у контрольній групі традиційна методика викладання в процесі формування зазначеного показника не призвела ані до позитивної динаміки, ані до негативної.

Рівень сформованості емоційно-рефлексивного компоненту лідерських якостей було встановлено за показниками: уміння з розуміння власних емоцій, уміння з розуміння чужих емоцій, уміння з управління власними емоціями та уміння з управління чужими емоціями. Для визначення сформованості емоційно-рефлексивного компоненту використовувався тест на емоційний інтелект "EmIn" розроблений Д.В. Люсінім. Результати порів-

няння рівнів сформованості емоційно-рефлексивного компоненту лідерських якостей у експериментальній та контрольній групі на контрольному етапі експерименту показано у табл. 4.

Таблиця 4

Рівень сформованості емоційно-рефлексивного компоненту лідерських якостей на контрольному етапі експерименту

Рівень сформованості	Експериментальна група		Контрольна група		Значення ф-критерію Фішера	Статистична похибка, р
	К-ть осіб	%	К-ть осіб	%		
Розуміння власних емоцій						
Високий	53	43,80	26	28,57	2,285	$p \leq 0,05$
Середній	62	51,24	61	67,03	2,328	$p \leq 0,05$
Низький	6	4,96	4	4,40	0,202	-
Розуміння чужих емоцій						
Високий	47	38,84	16	17,58	3,452	$p \leq 0,01$
Середній	68	56,20	63	69,23	1,946	$p \leq 0,05$
Низький	6	4,96	12	13,19	2,112	$p \leq 0,05$
Управління власними емоціями						
Високий	17	14,05	11	12,09	0,404	-
Середній	81	66,94	41	45,05	3,193	$p \leq 0,01$
Низький	23	19,01	39	42,86	3,791	$p \leq 0,01$
Управління чужими емоціями						
Високий	12	9,92	5	5,49	1,204	-
Середній	79	65,29	33	36,26	4,245	$p \leq 0,01$
Низький	30	24,79	53	58,24	4,994	$p \leq 0,01$

Позитивної динаміки у рівні сформованості емоційно-рефлексивного компоненту було досягнуто, головним чином, внаслідок реалізації четвертої педагогічної умови (формування сукупності інтегрованих знань, умінь та навичок спрямованих на розвиток емоційного інтелекту у майбутнього фахівця з адміністративного менеджменту). Однак, значний вплив також мали педагогічні заходи із формування ціннісної орієнтації, розвитку умінь з ефективною комунікації, коучінгу та управління конфліктами.

Суттєво збільшився рівень сформованості умінь з розуміння власних емоцій в експериментальній групі: майже в 2 рази. Проведення аналізу результатів експериментальної роботи засвідчило значне збільшення в експериментальній групі кількості випробуваних із середнім рівнем сформованості умінь з управління власними емоціями. Такі зміни відбулись за рахунок зменшення більше ніж у 2 рази кількості випробуваних із низьким рівнем сформованості зазначеного показника. Натомість кількість випробуваних із високим рівнем сформованості в експериментальній групі суттєво не змінилось. В контрольній групі динаміки у рівні сформованості умінь з управління власними емоціями не спостерігається. Динаміка змін у рівні сформованості умінь з управління чужими емоціями в експериментальній групі свідчить: зменшення більше ніж у 2 рази кількості випробуваних із низьким рівнем сформованості; суттєве збільшення кількості випробуваних

із середнім рівнем сформованості. Натомість у контрольній групі динаміка у рівні сформованості умінь з управління чужими емоціями відсутня.

Отже, підсумовуючи результати впровадження педагогічних умов та їх вплив на формування емоційно-рефлексійного компоненту, ми можемо стверджувати про значний успіх в розвитку умінь з розпізнання власних та чужих емоцій. Такий успіх можна пояснити характером самих умінь, які схожі за своєю структурною складністю на більшість професійних умінь керівника та лідера. Зокрема, для їх формування студенту необхідно набути певну сукупність інтегрованих знань про емоції, сформувати деякі навички, бути уважним та спостережливим. Інша ситуація з розвитком умінь з управління власними та чужими емоціями. Уміння управляти власними, а тим паче чужими емоціями вимагає також наявності великого досвіду в управлінні ними та постійного корегування власної діяльності. Таким чином, незважаючи на відсутність динаміки у кількості студентів із високим рівнем сформованості умінь з управління емоціями, значне зменшення кількості студентів із низьким рівнем сформованості, на наш погляд, можна вважати успішним результатом впровадження педагогічних умов.

Висновки. Таким чином, аналіз результатів педагогічного експерименту показав суттєве збільшення рівня сформованості кожного з компонентів лідерських якостей у студентів експериментальної групи порівняно з контрольною, що дозволило зробити висновок про ефективність розроблених педагогічних умов та доцільність їх впровадження у процес професійної підготовки майбутніх фахівців з адміністративного менеджменту у вищих навчальних закладах України. Подальших досліджень потребують проблеми розвитку лідерських якостей у фахівців різних професійних спрямувань.

Список використаної літератури

1. Вороніна К. О. Особливості вивчення рівня лідерських здібностей / К. О. Вороніна // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праці інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – Київ, 2009. – Том 11. – Ч. 3. – С. 99–107.
2. Пермінова С. О. Ефективне лідерство в умовах глобалізації ринку / С. О. Пермінова, В. О. Пермінова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – Кіровоград, 2010. – Вип. 17. – С. 59–66.
3. Калашнікова С. А. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки управлінців-лідерів в умовах сучасних суспільних трансформацій : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.06 / Світлана Андріївна Калашнікова. – Київ, 2011. – 36 с.
4. Локшин В. С. Формування лідерських якостей майбутніх менеджерів соціокультурної діяльності в контексті процесу модернізації вищої освіти / В. С. Локшин // Духовність особистості: методологія, теорія і практика : зб. наук. праць. – Луганськ, 2013. – Вип. 1 (54). – С. 109–120.
5. Романовський О. Г. Емоційний інтелект як домінанта успішності харизматичного бізнес-лідера / О. Г. Романовський, Т. В. Гура, А. Є. Книш // Вища освіта України : теоретичний та науково-методичний часопис. – 2016. – № 4. – С. 47–50.
6. Романовський О. Г. Особистість сучасного керівника в аспекті теорії духовного лідерства / О. Г. Романовський, Н. В. Серета // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2013. – № 3. – С. 20–27.

7. Резнік С. М. Розвиток інтелектуального лідерства у навчанні і викладанні в умовах трансформаційного суспільства / С. М. Резнік // Модернізація національної системи управління державним розвитком: виклики і перспективи : матер. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. 16–17 грудн. 2015 р. – Тернопіль : Крок, 2015. – С. 262–264.

Стаття надійшла до редакції 13.09.2016.

Головешко Б. Р. Анализ результатов педагогического эксперимента по формированию лидерских качеств у будущих специалистов по административному менеджменту

В статье проанализированы результаты педагогического эксперимента, который показал существенное увеличение уровня сформированности каждого из компонентов лидерских качеств у студентов экспериментальной группы по сравнению с контрольной, что позволило сделать вывод об эффективности разработанных педагогических условий и целесообразности их внедрения в процесс профессиональной подготовки будущих специалистов по административному менеджменту в высших учебных заведениях Украины.

Ключевые слова: лидерские качества, педагогические условия, педагогический эксперимент, будущие специалисты по административному менеджменту.

Holoveshko B. Analysis of Results of the Pedagogical Experiment of the Leadership Skills Formation of Future Specialists in Administrative Management

The pedagogical experiment of leadership skills formation of future Specialists in Administrative Management took place at the environmental conditions of the educational-bringing-up process of the National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute” and O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv City. 212 students of specialties “Administrative Management” and “Corporate Management and Administration” took part at the experiment.

At the beginning of the experiment the level of formedness of leadership skills at the Control Group and Experimental Group was approximately the same. The forming stage of the experiment foresaw the inoculation at the educational process of the Experimental Group the specifically developed pedagogical conditions that foresaw the motivationally-axiological direction of students to the successful professional activity, the digestion by them the knowledge system about the leadership phenomenon, the formation of the applied led managed skills of students and the development of their emotional intelligence.

The analysis of results of the pedagogical experiment showed the apparent increasing of the level of formedness of motivationally-axiological, integrable and pragmatist, directionally-pragmatist, also emotionally-reflexive components of leadership skills of students of the Experimental Group comparatively with the Control Group, that helps to make a conclusion on the efficiency of the development of pedagogical conditions and the advisability of their inoculation at the process of the professional preparation of future Specialists in Administrative Management at Higher Educational Establishments of Ukraine.

Key words: leadership qualities, pedagogical conditions, pedagogical experiment, future Specialists in Administrative Management.

Наукове видання

**ПЕДАГОГІКА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ
У ВИЩІЙ І ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛАХ**

ВИПУСК № 49 (102)

Виходить 6 разів на рік

Редактор: С. В. Старкова
Технічні редактори: А. С. Лаптева, А. О. Яблонська

Підписано до друку 12.10.2016.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Друк різнографний. Гарнітура Times.
Умовн.-друк. арк. 27,23. Обл.-вид. арк. 27,87. Тираж 500 пр. Зам. № 8-16Ж.

Видавець та виготовлювач
Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК, № 3321 від 25.11.2008 р.